

V. Van Thienen

(1) Universiteit Gent; Vakgroep Archeologie; Historical Archaeology Research Group; Sint-Pietersnieuwstraat 35 (UFO) 9000 Gent, België
 (2) Yale University; Department of Anthropology; Council on Archaeological Studies; 51 Hillhouse New Haven CT 06511, USA

LAAT-ROMEINSE SITES EN VONDSTEN

Deze kaart is het resultaat van een gedetailleerde literatuurstudie over Laat-Romeinse archeologie in Vlaanderen. Alle beschikbare publicaties, rapporten en databanken zijn doorzocht op archeologische vondsten die tussen 250 en 450 n.Chr. gedateerd kunnen worden.

Deze informatie is zorgvuldig gecontroleerd op kwaliteit, betrouwbaarheid, aard van de vondsten en hun omvang. Op basis van deze criteria is er een onderscheid gemaakt tussen Laat-Romeinse 'sites' en 'vondsten': sites zijn nederzettingen of nederzittingsstructuren en begravingen waarvan minstens één fase tussen ca. 250 en 450 n.Chr. gedateerd kan worden; vondsten daarentegen missen een betrouwbare associatie met structuren en zijn enkel op basis van de vondsteigenschappen gedateerd in de Laat-Romeinse periode.

In totaal zijn er 67 sites en 92 vondsten opgenomen in de Laat-Romeinse inventaris van Vlaanderen. De 17 belangrijkste en meest betrouwbare sites zijn hier uitgelicht met een zeer beknopte samenvatting van de beschikbare informatie uit de literatuur, rapporten en databanken uit de Vlaamse archeologie.

DE LAAT-ROMEINSE PERIODE IN VLAANDEREN

Het gebied van Vlaanderen behoort tot twee provincies in het Laat-Romeinse keizerrijk: *Belgica Secunda* in het westen en *Germania Inferior* in het oosten. Doorheen de 3^e en 4^e eeuw neemt de bewoningsdichtheid en -aantal af ten gevolge van een drastische vermindering in landschapsexploitatie in vergelijking met de 2^e eeuw. De minder aantrekkelijke landschappen worden opgegeven en de bewoning clustert voornamelijk langs wegen en rivieren, waar nederzettingen toegang hebben tot economische, administratieve en militaire netwerken. Het westelijk deel is vooral verbonden met steden in het zuiden zoals Doornik en Bayay. Het oostelijk deel is meer gelinkt met de Rijn *Limes* en de keizerlijke stad Trier in het zuidoosten. Ondanks dat de bewoning vermindert, is er toch continuïteit van de 3^e naar de 4^e eeuw zichtbaar. Verder ontstaan er een aantal nieuwe nederzettingen vanaf het midden van de 4^e eeuw, vooral in *Germania Secunda* in de omgeving rond Tongeren. Deze nieuwe nederzettingen lijken voornamelijk bewoond te worden door Germanen, hoewel deze immigranten geen afgescheiden gemeenschap vormden, maar een onderdeel waren van de Romeinse wereld. Dit fenomeen is niet nieuw, maar een verderzetting van mobiliteits- en migratieprocessen uit de 2^e en 3^e eeuw. Het aantal en de omvang van de nieuwe nederzettingen spreken ook geenszins van massa-migraties in de Vlaamse regio, maar wijzen eerder op een kettingmigratie van individuen en kleine groepen die over ca. 200 jaar plaatsvindt en waarvan de frequentie toeneemt in de 2^e helft van de 4^e eeuw. Algemeen kunnen we stellen dat de Laat-Romeinse periode in Vlaanderen gekenmerkt wordt door (1) een organische bevolkingsafname, (2) een terugkeer naar kleinschaligere economische processen, (3) een toename van de militaire aanwezigheid en invloed, (4) een verhoogde mate van mobiliteit en migratie, en (5) een veranderde socio-culturele situatie als het gevolg van sociale transformaties en langdurige interactie tussen verschillende culturele groepen.

Oudenburg

Belgica Secunda
 Fort: ca. 200-410/430 n.Chr.
 Grafvelden A-B: ca. 340-410 n.Chr.
 Het Romeinse *castrum* is een onderdeel van de *Litus Saxonicum* langs de Noordzee kust. Ondanks mogelijke periodes van discontinuïteit in de 3^e eeuw, was dit fort een belangrijk militair en mogelijk administratief centrum in de 4^e en vroege 5^e eeuw. Dit wordt ondersteund door de vele vondsten uit de zuidwest hoek van het fort, maar ook door de grafgraven in de naburige grafvelden A en B. Hier zijn ongeveer 220 graven aangetroffen, waarvan ca. 140 inhumaties. De vondsten wijzen op de aanwezigheid van soldaten, militaire officieren, vrouwen en kinderen.

Ref.: Mertens 1958, 5-23; 1962, 51-62; 1987; Mertens and Van Impe 1971; Vanhoutte and Patrouille 2003, 81-83; Vanhoutte 2007a; 2007b, 39-43; Vanhoutte et al 2009.

Bachte-Maria-Leerne

Belgica Secunda
 Nederzettingssporen met Germaans materiaal aan de rand van de Gallo-Romeinse rurale site. Mogelijk 4^e of 5^e eeuws.

Ref.: Rapport De Logi en Hoorne (in prep).

Nazareth – Eke

Belgica Secunda
 De rurale nederzetting dateert uit de tweede helft van de 3^e eeuw tot mogelijk het begin van de 4^e eeuw. Het huisplan en materiële cultuur wijst op een Germaans invloed.

Ref.: BAAC rapport (in prep)

Kruishoutem

Belgica Secunda
 Continuïteit van de voormalige vicus in de 4^e eeuw en mogelijk tot in de Merovingische periode.

Ref.: Vermeulen 1992; Vermeulen, Rogge, Van Durme 1993, 58-74, 172-174; Rogge and Beeckmans 1994; Rogge and Brateckman 1996, 88-102.

Kortrijk (Cortoriacum)

Belgica Secunda
 Verderzetting van de vicus in een gereduceerd bewoningsoppervlakte langs de Leie. Een badhuis, sporen van ambachtelijke productie en vele vondsten kunnen aan de Laat-Romeinse fase toegeschreven worden. Mogelijk was hier ook een legereenheid gestationeerd, genaamd *Cortoriacenses*.

Ref.: Brulet 1990, 116, 153; Van Doorslaer et al 1990; Despriet 1992; 1993; 1994; 1995; 1997; 2001; 2002; 2003; 2004; 2012.

Kerkhove

Belgica Secunda
 Een houten constructie bovenop de 3^e eeuwse overblijfselen van de voormalige *mansio* wijst op een Laat-Romeinse fase van deze site. Dit wordt verder ondersteund door een vrouwelijke inhumatie in de vulling van een 3^e eeuwse gracht en meerdere Germaans aandoende vondsten.

Ref.: De Cock and Rogge 1988, 13-19; De Cock 1996, 85; Lamacq and Rogge 1996, 131.

Asper

Belgica Secunda
 De Laat-Romeinse fase van deze site bevindt zich tussen de resten van de Vroeg-Romeinse nederzetting. De vondsten en sporen worden in de 4^e en 5^e eeuw geplaatst. De aanwezigheid van een Merovingisch grafveld wijst op een mogelijke continuïteit in de Vroege Middeleeuwen.

Ref.: Vermeulen 1986, 111-115; 1992, 49-50, 242-243.

Tongeren (Atuatuca Tungrorum)

Germania Inferior
 De Laat-Romeinse fase van de Romeinse stad wordt gekenmerkt door de constructie van een nieuwe stadswal en een *basilica*, maar ook de constructie of continuïteit van rijke stadshuizen. Ammianus vermeld Tongeren als een welvarende stad wanneer keizer Julianus hier een verdrag maakt met de 'Salische Franken' (358 n.Chr.). Het belang van Tongeren in de 4^e eeuw wordt verder ondersteund door de toewijzing van een bisschopszetel voor Servatius. Ook wordt er gedacht dat de *Tungri* legereenheid hier gestationeerd was als deel van het veldleger. Beide grafvelden (zuidwest en noordoost) hebben begravingen uit de Laat-Romeinse periode, die aantonen dat de inwoners van het Laat-Romeins Tongeren een diverse verzameling was van Gallo-Romeinen van alle standen, Germanen, soldaten, militaire en aristocratische elites, vroege Christenen en andere minder zichtbare groepen (bv. slaven).

Ref.: Borgers, Steenhoudt, Van de Velde 2008; Brulet 1990; Driessen 2011; Vanvinckenroye 1963; 1982; 1995; Van den Hove, Vanderhoeven, Vynckier 2003; Vanderhoeven 2012; 2017; Vanderhoeven et al 1995-1996; Vanderhoeven and Vynckier 2002; 2003; 2008; 2009.

Late Roman Archaeology in Flanders

Soil	Late Roman sites
Heavy clay; Clay; Peat	Settlement
Loam	Structure
Sandy loam; Light sandy loam	Burial
Loamy sand; Sand; Dunes	Late Roman finds
Anthropogenic	find
Roman roads	

Knesselare - Kouter

Belgica Secunda
 Ca. 225-325 n.Chr.
 Een unieke versterkte landelijke nederzetting in de nabijheid van de Romeinse weg van Aardenburg naar Bliqy (noord-zuid), die geïnterpreteerd wordt als een lokale reactie in een periode van onrust.

Ref.: De Clercq, Hoorne, Vanhee 2005, 170-173; 2006, 27-35; 2007, 95-98; 2008.

Sint-Gillis-bij-Dendermonde - Zwijvekeouder

Belgica Secunda
 Een 4^e eeuwse waterput in de nabijheid van het 5^e eeuwse 'Saxisch' grafveld wijst op een mogelijke continuïteit naar de Vroege Middeleeuwen.

Ref.: Van Doorslaer and Opsteyn 1999; Deney 2012.

Turnhout – Tijn-en-Nelestraat

Germania Inferior
 1^e tot 4^e eeuwse rurale nederzetting met twee huizen uit de 3^e-4^e eeuw wijzen mogelijk op een Gallo-Romeinse continuïteit van deze rurale gemeenschap.

Ref.: De Smaele et al 2012.

Meldert – Zelemsebaan

Germania Inferior
 Nieuwe rurale nederzetting uit de late 4^e en 5^e eeuw met gemengde Gallo-Romeinse en Germaanse eigenschappen in de nederzettingstructuren en materiële cultuur.

Ref.: Smeets and Steenhoudt 2012.

Donk – Landwijkbroek

Germania Inferior
 De Laat-Romeinse fase van Donk is een continuïteit of een heroccupatie van de Gallo-Romeinse rurale nederzetting. De 4^e eeuwse Germaanse huizen zijn gebouwd in dezelfde oriëntatie en overlappen niet met de 3^e eeuwse structuren. Dit wijst mogelijk op een scenario waar Germaanse immigranten in een Gallo-Romeinse gemeenschap werden opgenomen.

Ref.: Van Impe 1980, 108-109; 1981, 47-51; 1983, 65-94; Van Impe, Strabbe, Vynckier 1984a, 78-82; 1984b, 129-130; De Paepe and Van Impe 1991, 145-180.

Hasselt – Rode Rokstraat

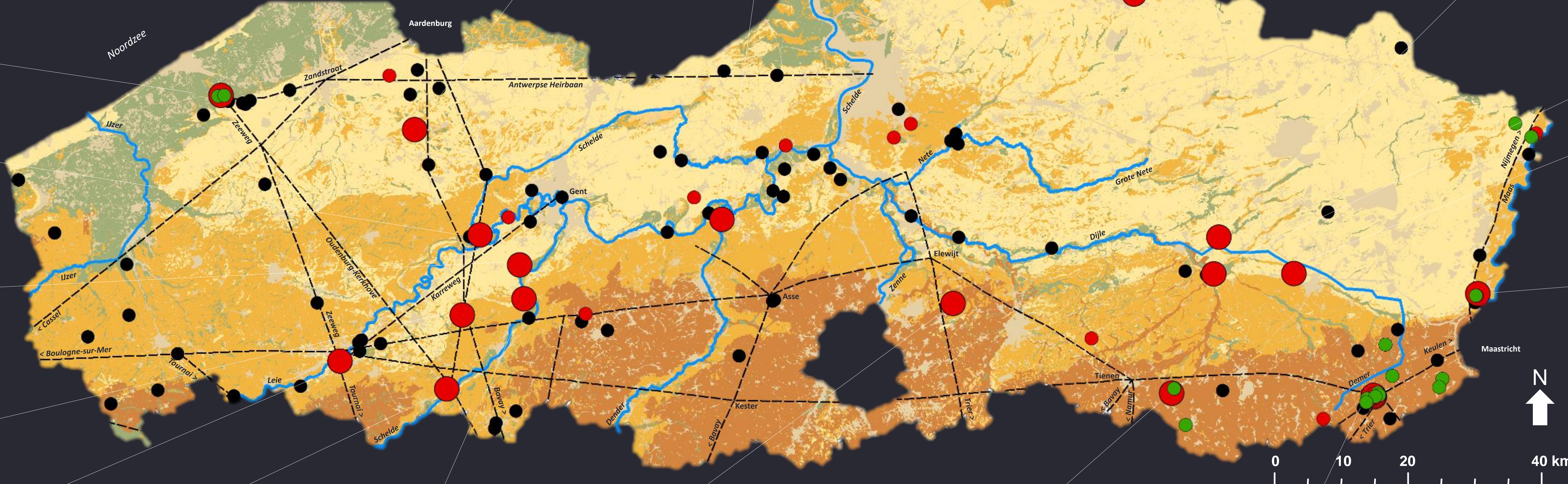
Germania Inferior
 De Laat-Romeinse rurale bewoning uit de tweede helft van de 4^e tot de 5^e eeuw toont Germaanse karakteristieken in de huisconstructie en materiële cultuur.

Ref.: Hazen 2014.

Neerharen-Rekem

Germania Inferior
 De nieuwe Laat-Romeinse bewoning bevindt zich in de directe omgeving van het voormalige villa hoofdbouw op de site van Neerharen-Rekem. De start van deze reoccupatie is numismatisch tussen 360 en 400 n.Chr. geplaatst en eindigt halverwege de 5^e eeuw. De hutkommen en materiële cultuur wijzen naar een Germaanse bewoning, maar tonen ook dat deze nieuwkomers geïntegreerd waren in het Romeins economisch systeem.

Ref.: De Boe 1982, 70-74; 1983, 69-73; 1984, 132-133; 1985, 60-62; 1986, 26; 1987, 53-56; Stroubans 2013, 71-128.

REFERENTIES

Dit onderzoek is onderdeel van het "Decline and Fall? Social and cultural dynamics in the Low Countries in the Late Roman Empire (AD 270-450)" project tussen de Universiteit Gent en de Vrije Universiteit van Amsterdam, gefinancierd door FWO-NOW (GA04612N) (2012-2016).

Een volledig overzicht, bespreking en interpretatie van deze sites en vondsten is te vinden in: Van Thienen V., 2016. *Abandoned, neglected and revived. Aspects of Late Roman society in Northern Gaul*, Department of Archaeology, Ghent University, Ghent: hoofdstuk 4 en appendix 1.

De Romeinse wegen zijn een combinatie van de data vrijgegeven door het DARMC roman road project (versie 2008) en Verbrugge G. 2015 *Een landschapsarcheologische onderzoek naar Romeinse wegen in West- en Oost-Vlaanderen*, Universiteit Gent (MA thesis).

Voor een overzicht van de Laat-Romeinse sites en vondsten in Vlaanderen, scan deze QR code :

